

MEDEDELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP

FEESTREDE TER GELEGENHEID VAN HET TACHTIGJARIGE BESTAAN VAN HET GENOOTSCHAP GEWINA

gehouden te Groningen op 9-10-1993 door dr. A. de Knecht-Van Eekelen, voorzitter Gewina

Gewina-leden, geachte aanwezigen,

Vandaag vieren wij het 80-jarig bestaan van het Genootschap voor de Geschiedenis der Geneeskunde, Wiskunde, Natuurwetenschappen en Techniek, GeWiNa, dat is opgericht op 28 juni 1913. Het is mij een waar genoegen u allen op deze feestelijke bijeenkomst te mogen begroeten, waarbij ik in het bijzonder een woord van welkom wil richten tot onze ereleden, mevrouw professor Luyendijk-Elshout en Dr. Sypkens Smit. Wij verheugen ons dat u hier in goede gezondheid aanwezig kunt zijn.

De organisatie van deze dag ligt in handen van onze Groningse collega's die er in zijn geslaagd een boeiend programma samen te stellen, dat een verheugend groot aantal bezoekers heeft getrokken. Wij danken hen daarvoor zeer en kijken met spanning uit naar de invulling van deze dag. Voor de gastvrije ontvangst in het museum waar wij aan het eind van deze dag zullen worden onthaald, wil ik nu reeds onze dank uitspreken.

Een jubileum nodigt veelal uit tot bezinning. Ik zal u niet te zeer vermoeien met een historische terugblik, maar het is het vermelden waard dat zeventig jaar geleden, bij het tienjarig bestaan van GeWiNa, de vergadering ook in Groningen werd gehouden. Bij die gelegenheid werd door het Gemeente-archief een tentoonstelling georganiseerd waar voor het Genootschap relevante archivalia te zien waren. Het was voor het eerst dat het Gemeente-archief medewerking aan een tentoonstelling verleende: in 1918 was er een gemeente-archivaris aangesteld.

Het Genootschap is in 1913 in het leven geroepen door een aantal liefhebbers van vooral de geschiedenis van de geneeskunde. Zij praktizeerden in en om Gorkum en wie deze zomer in Gorkum de tentoonstelling ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de plaatselijke kring van de KNMG heeft bezocht, werd dan ook verrast door foto's en herinneringsstukken uit de prille jaren van ons Genootschap. De Leidse hoogleraar Van Leersum die in die tijd als enige in Nederland de historia medicinae doceerde, werd de eerste voorzitter. Zijn lessen schijnen bij zijn leerlingen weinig interesse te hebben gewekt, hetgeen echter wel gebeurde door de vele bijdragen die enthousiaste GeWiNa-leden in de vooroorlogse jaren publiceerden in met name het *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde*. Pas na de oorlog kregen de GeWiNa-vakgebieden een betere plaats binnen de universiteiten en werden verschillende hoogleraren in de GeWiNa-vakken benoemd.

De band tussen GeWiNa en de universiteiten werd sterker hetgeen bijvoorbeeld blijkt uit de opmerking van mevrouw dr. Van Cittert, de secretaris van het Genootschap, in de bundel die bij het vijftigjarig bestaan van het Genootschap is verschenen: 'het Genoot-

schap tracht vrij regelmatig in universiteitssteden te vergaderen', hierin zijn wij vandaag dus ook weer geslaagd. Zij vervolgt: 'Sinds 1957 bestaat het kleine orgaan, GeWiNa genaamd, ... waardoor de leden die de vergaderingen niet (kunnen) bijwonen toch op de hoogte zijn van besluiten genomen en de inhoud der lezingen, gehouden op de algemene vergaderingen ...'

U ziet hoe bescheiden ruim 35 jaar geleden de voorloper van ons tijdschrift *Gewina* vorm kreeg. Het tijdschrift *Gewina* is inmiddels geworden tot het fraaie gezicht van ons Genootschap waarvoor wij bij deze gelegenheid de redactieleden publiekelijk lof willen toezwaaien. In samenwerking met onze uitgever, Erasmus Publishing, heeft *Gewina* een face-lift ondergaan die niet onopgemerkt is gebleven. De waardering voor het internationaal georiënteerde jonge broertje van *Gewina*, het jaarboek *Tractrix*, is eveneens groot, maar helaas tot op heden niet groot genoeg om een zekere toekomst tegemoet te gaan.

In 1963 telde het Genootschap 256 gewone leden, 8 studentleden, 17 corresponderende leden en 1 erelid. Thans is het aantal gewone leden toegenomen tot 461. Het aantal ereleden bedraagt sinds hedenmorgen vier.

Dat brengt mij op het tweede deel van mijn rede van deze ochtend.

Het bestuur heeft vanmorgen op de huishoudelijke vergadering voorgesteld een nieuw erelid te benoemen en ik mag u zeggen dat de ledenvergadering bij acclamatie heeft besloten professor doctor H.A.M. Snelders te benoemen tot erelid van het Genootschap GeWiNa.

Hooggeleerde Snelders, geachte mevrouw Snelders,

Alvorens ik overga tot het overhandigen van de oorkonde die behoort bij het erelidmaatschap van GeWiNa, stel ik het op prijs de aanwezigen een toelichting te geven op de overwegingen die hebben geleid tot uw benoeming als erelid.

Het erelidmaatschap wordt volgens de statuten toegekend aan personen die zich bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt voor het Genootschap en voor de beoefening van de vakgebieden die het Genootschap onder zijn vleugels heeft. Het is dus zeker niet zo dat een hoogleraar in één van de *Gewina*-vakken bij het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd automatisch erelid van het Genootschap zal worden. Wij zijn daarom blij dat u nog niet met pensioen gaat, zodat wij elke verdenking in die richting kunnen weerleggen. Nee, wij hebben gemeend het 80-jarig bestaan van het Genootschap bijzondere luister te kunnen geven door u te benoemen tot erelid. Sta mij toe enkele voorvallen uit uw veelzijdige loopbaan aan de aanwezigen mee te delen.

Henricus Adrianus Marie Snelders werd geboren op 25 februari 1930 te Hillegersberg, Rotterdam zouden wij tegenwoordig zeggen. Na zijn eindexamen H.B.S.-B in 1948 en het vervullen van zijn dienstplicht was hij werkzaam als analist en later als literatuuronderzoeker bij de N.V. Ketjen Zwavelzuurfabrieken. Hij slaagde er in om deze werkzaamheden te combineren met een studie scheikunde die hij in 1965 cum laude afsloot met het doctoraal examen. Als bijvak had hij de geschiedenis der natuurwetenschappen. Hij combineerde vervolgens de functie van wetenschappelijk medewerker, later hoofdmedewerker, voor de geschiedenis der natuurwetenschappen aan de Vrije Universiteit te Amsterdam met die van docent scheikunde aan het Waterlant-college. In 1971 werd hij voor de volledige tijd benoemd aan de Rijksuniversiteit te Utrecht waar hij in 1977 de leerstoel voor de geschiedenis der natuurwetenschappen kon innemen. In 1982 heeft hij tevens deze leerstoel aan de Amsterdamse Vrije Universiteit bezet. Van 1976 tot 1982 was hij als bijzonder hoogleraar verbonden aan de Landbouwhogeschool te Wageningen.

Mededelingen

In het Middelnederlands Woordenboek zijn slechts enkele zestiende-eeuwse rekentermen terug te vinden. Dat is jammer en onterecht, want deze termen hebben invloed uitgeoefend op de rekenterminologie van de navolgende eeuwen. Simon Stevin heeft daarbij een belangrijke rol gespeeld. Hij maakte uitvoerig gebruik van de Nederlandse rekenwoordenschat van zijn voorgangers. De woorden die hij 'uitkoo's' zijn voor een groot deel tegenwoordig nog steeds in gebruik.

Sinds enige tijd werk ik aan een glossarium van zestiende-eeuwse rekentermen. Daarbij doe ik zo nu en dan verrassende ontdekkingen waarvan ik in mijn lezing verslag hoop te doen.

Drs. G.J. Somsen

De 'Duistere Middeleeuwen' van de biochemie? Colloïdchemie 1900-1930

Wat is de overeenkomst tussen de formatie van sterrenstelsels, de werking van narcose en de deling van zeeëgel-eicellen? Ze werden in het begin van deze eeuw alle verklaard als colloïdale processen. Waren de mensen die dat deden gek? Volgens veel historici wel, of op zijn minst een beetje. Robert Kohler spreekt van een 'colloid craze' tussen ruwweg 1900 en 1930, en Marcel Florquin noemt die periode 'The Dark Age of Biocolloidology'.

Toch moet het wel een vreemde gekte zijn geweest, want colloïdale beschrijvingen waren zeer wijdverbreid in de fysiologie en scheikunde en bovendien was colloïdchemie een respectabel nieuw vakgebied waarbinnen menige Nobelprijs werd uitgereikt. Zoals zo vaak behoef ook deze Duistere Periode opheldering.

Ik zal in deze lezing vooral ingaan op de vertekening die mijns inziens ontstaan is in het beeld van de colloïdenperiode, doordat zij altijd gezien is in het licht van latere doorbraken in de biologie en scheikunde. Natuurlijk zal ik ook een in mijn ogen veel adequater beeld schetsen. Het oordeel is aan u.

Mw. drs. M.J. van Daal

Joannes Juda Groen (1903-1990), pionier van de Nederlandse psychosomatiek

De internist prof. dr. J.J. Groen is op verschillende gebieden van de geneeskunde zeer actief geweest, waarbij zijn verlangen naar het doen van ontdekkingen een immer aanwezige drijfveer vormde. Zijn grote en gevarieerde belangstelling komt tot uiting in de honderden wetenschappelijke bijdragen van hem en zijn groep.

In de oorlogsjaren legde Groen de basis voor zijn werk op het gebied van de zogenaamde psychosomatische geneeskunde. Door maatregelen van de Duitse bezetter uit zijn universitaire functie ontslagen, had Groen tijd en gelegenheid genoeg om van zijn patiënten niet alleen een medische anamnese op te nemen, maar ook uitvoerig aandacht te besteden aan de persoonlijke levensgeschiedenis van de betrokkenen. Deze methode van *biografische anamnese* stelde hem in staat het mogelijke verband na te gaan tussen de psychische toestand waarin de patiënt in de verschillende situaties van zijn leven had verkeerd en het ontstaan, beloop en eventueel verdwijnen van de ziekte.

In 1947 kreeg Groen de gelegenheid aan de interne afdeling van het Wilhelmina Gasthuis, waarvan hij de leiding had, een interdisciplinair onderzoeksteam te verbinden. De studie van

de wisselwerking van psycho-fysische verschijnselen vroeg samenwerking van 'organische' artsen enerzijds met psychologen en psychiaters anderzijds. Deze Psychosomatische Werkgroep had tot taak het model van de *psychosomatische specificiteit* te toetsen.

Bij onderzoek van patiënten in de interne kliniek bleek dat de invloed van psychische factoren in het bijzonder aan de dag trad bij sommige inwendige ziekten, waarvoor de oorzaak tot dan als geheel of grotendeels onbekend gold. Bij ziekten als astma bronchiale en colitis ulcerosa stelden Groen en medewerkers dat psychogene factoren als de belangrijkste oorzaak van deze aandoeningen moesten worden beschouwd. Indien dit bevestigd zou kunnen worden, zou de groep hier te maken hebben met een, uit etiologisch oogpunt bekeken, nieuwe conceptie.

Groen vertrok in 1958 als hoogleraar interne geneeskunde naar Israel. Na zijn terugkeer in Nederland in 1968 pakte hij de draad van de werkgroepactiviteiten weer op. In dat jaar werd hij te Leiden benoemd tot hoogleraar in de methodologie van het psychobiologisch onderzoek.

Dr. ir. M.S.C. Bakker

De Nederlandse overheid en techniek in de negentiende eeuw

De woorden en daden van de overheid in de negentiende eeuw maken het mogelijk om te onderzoeken hoe in de loop van die eeuw:

1. anders tegen het verschijnsel techniek werd aangekeken;
2. techniek de overheid dwong om zich steeds opnieuw te bezinnen op haar taken en verantwoordelijkheden.

Ad 1. Voorbeelden uit de eerste helft van de eeuw laten zien dat velen geen aanleiding zagen om apart rekening te houden met een onophoudelijk aanbod van nieuwe werktuigen, produktiewijzen en technische kennis. Zo men al over techniek als iets afzonderlijks sprak, was het als over iets exotisch'. Dat techniek, en vooral technische verandering, geen vanzelfsprekende elementen van het dagelijks leven waren, blijkt ook uit de pogingen om *van bovenaf* het gebruik van nieuwe technieken in het land te stimuleren: het Fonds voor de Nationale Nijverheid en diverse persoonlijke initiatieven van koning Willem I.

In de tweede eeuw helft is onder meer aan diverse wetten te zien dat men gewend is geraakt aan techniek die constant in beweging is.

Ad 2. In de eerste decennia van de eeuw koos de overheid voor een zeer terughoudende opstelling inzake de regelgeving rond hinder-veroorzakende bedrijven en bij de controle op stoomwerktuigen. Juist in de tijd die men als uiterst liberaal beschouwt, kort na 1850, werd het toezicht op stoomwerktuigen verscherpt. In diezelfde periode nam de overheid ook andere, grote technische verantwoordelijkheden op zich: rivierverbetering, spoorwegen, telegrafie. Deze technische beheersterreinen van de overheid werden in 1877 ondergebracht bij een apart ministerie, dat van Waterstaat, Handel en Nijverheid.

Opmerkelijk is dat, wanneer de overheid eenmaal besloten had om zich van een bepaalde taak te kwijten, niets meer aan het toeval werd overgelaten: de zogenaamde 'Holländische Bedingungen' bij de bouw van spoorwegbruggen, en het streven naar technische volmaaktheid bij waterstaatswerken.